

УДК 94(477.4) «1918/1921»

**Н. М. Зозуля,
В. М. Лазуренко**

**СВІДЧЕННЯ СТАРШИН ТА ОФІЦЕРІВ АРМІЇ УНР
ПРО ПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ
В СЕРЕДНЬОМУ ПОДНІПРОВ'Ї У 1918 – НА ПОЧ. 1920-х рр.**

Розкрито проблему політичної орієнтації повстанського руху в період Української національної революції з огляду на свідчення очевидців-мемуаристів в особі кадрових військових УНР. Доведено, що більшість повстанців дійсно займали проукраїнську самостійницьку позицію, але в той же час не завжди йшлося про ідеї соборності, що, найімовірніше, було виявом феномена множинного суверенітету.

Ключові слова: *мемуари, повстанський рух, Українська національна революція, Середнє Подніпров'я, політична орієнтація, самостійність, анархізм, отаманищина.*

Постановка проблеми. *«Читаєте висновки українського журналіста з минулого: ніхто не винен, лише повстанчі отамани згубили Україну! Чуєте розмову українського партійника, політика: всі, що є поза його партією, чи організацією, все це – «отаманія». Отже вдивляйтесь і вслухайтесь у слова тих, які говорять слова «отаманія», і побачите, що власне в їх душах жевріє ота «отаманія». Будете бачити ту некарність, розхристаність, трусливість, егоїзм, безідейність, демагогію й впізнаєте деструктивну «отаманію». Отамани однак боролися, гинули; нові на їх місці з'являлися. І отамани люди, із всіма добрими й злими людськими прикметами. Були серед них не старшини, а звались старшинами. Хіба це можна їм брати так суворо за ганьбу? Коли він мав відвагу ставати провідником, то царський наказ не є для нього такий-то важний у відношенні до авансу. Кажуть, що отамани були не карні, мало здисципліновані. Були й такі»... [1, с. 138–139].*

Саме такий підсумок дає повстанському рухові Я. Гальчевський-Войнаровський у своїх мемуарах. Тим самим очевидець формулює дотепер відкрите питання: чи правомірно стверджувати, що політична строкатість, а також відсутність єдиних політичних вимог з боку повстанського руху згубили Українську революцію, чи ми лише маємо справу зі спробою перекладення відповідальності за невдачі політикуму УНР на «отаманщину».

Мета статті: на основі мемуарів старшин та офіцерів армії УНР з'ясувати політичну платформу повстанського руху в Середньому Подніпров'ї у 1918 – на поч. 1920-х рр.

Виклад основного матеріалу. На сторінках мемуарів сучасників, а подекуди й учасників повстанської боротьби – старшин та офіцерів УНР, зокрема головного отамана С. Петлюри, генералів О. Грекова,

М. Омеляновича-Павленка [9] та Ю. Тютюнника [13; 14], полковника О. Вишнівського, підполковників Ю. Городянина-Лісовського (Горліса-Горського) [3] та О. Доценка [5], сотників Н. Авраменка, Я. Гальчевського [1; 2] та І. Лютого-Лютенка [8], чорних запорожців – П. Дяченка [6] та М. Дорошенка [4] – натрапляємо на сюжети, що яскраво ілюструють питання політичної орієнтації селянського повстанського руху в роки Української національної революції.

Однією з найбільш помітних характеристик, котрими наділяється повстанських рух, є досить високий рівень політичної поінформованості його учасників. Тут особливо цікавим є сюжет, що наводиться Я. Гальчевським, – по суті приклад розлогих аналітичних роздумів провідників повстанського руху щодо українських земель на політичній карті Європи початку 1920-х рр.:

Нова війна може бути і буде напевно, однак по здетенерованні переможців світової війни та соліднім приготуванні переможених і покривджеших Версальським миром. Щодо можливостей війни між Світами і Польщею, то вона існує в нездорових головах наших емігрантів. Світи перебудовуються на нових соціальних засадах, а Польща молода, слаба держава. Не було війни з приводу диверсії Тютюнника, не буде її тепер. Нам треба самим собі радити, бо еміграція, відірвана від рідного ґрунту, серед злиднів животіє і не може відіграти рішальної ролі у визвольних змаганнях здалека: роля всіх еміграцій завсіди мінімальна, допомагаюча. Тільки винятково сильні, революційні одиниці можуть в часі революції прибути з-за кордону і обняти провід, та революція мусить бути викликана місцевим елементом.

Що нам залишається робити? Бути тим «місцевим елементом», який, як дріжджі в тісті, ворушить цілою густою масою українського народу в дусі національної боротьби. Мусимо опиратися тільки на свої власні сили. Ми є свідомі того, що не маємо навколо сприяючих нам сусідів. З Москвою боремося, з Польщею не по дорозі, бо вона боїться незалежної України, не хочуть того й румуни, мадяри, чехи загарбали Підкарпаття – отже кому бажана Україна? Литві, білорусам, слабим балтійським державам, далекій Фінляндії, до певної міри туркам. Інтерес відбудовання України є поза орбітою зацікавлення Франції з огляду на її «дочку» Польщу, Англію Україна не цікавить, бо вона не зазублюється з лініями англійської експансії і лежить далеко від її імперіяльних шляхів.

З числа великих держав нами може цікавитися Німеччина та Італія, які тепер мають свої важніші справи. Є стара засада, що хто знає біду, то іншому в біді pomoже. Тому можіна дивуватися, що наші політики провадили «свою політику» і знайшли собі осідок якраз там, де не треба – в Польщі, Чехії, Румунії, Франції. Ми в Україні нераз завдавали собі питання, чому вся наша еміграція не зосередилась в Берліні, Литві, Турції, Фінляндії, Італії. Чому Головний Отаман сидить у Варшаві зі всіма своїми міністрами?

Ми зупинялись над тим, що наша національна боротьба надзвичайно складна, бо Україна пошматована Версальським трактатом між 4-ох сусідів,

і жоден з них не може бути нашим контрагентом у політиці. Навпаки, всі вони дійдуть до порозуміння нашим коштом. Краще для нас було б мати всі землі під одною окупацією. Тому мусить колись наступити, внаслідок нової війни, упадок цих держав, які захопили наші землі, а на їхніх руїнах, прийде й воля [2, с. 58–60].

Подане вище породжує ряд запитань. Передовсім: яким чином повстанці здобували відносно свіжу інформацію про міжнародні події, а також чи багато з них мали такий рівень освіченості, аби зуміти дати критичний прогноз, в т.ч. з кількома сценаріями розвитку подій?

Не меншою критичністю й глибоким аналізом відзначається оцінка положення, в якому опинилася Україна, отаманом Яковом Горбенком, який згодився на амністію. Перед тим, як залишити ряди повстанців, він підсумував: *«Україна вільною ще не скоро буде, журно говорив та зітхав він, нас знову поневолює Москва, і за те що ми робили спротив, що борольсь за право вільно жити, москалі будуть мститись над нами і нашим народом. Переховатись нам пощастить, мабуть, тільки де кому, одиницям. Наше ж повстання плянувалось як допоміжна сила Армії УНР, частина повстанців мала діяти в запіллі ворога. Це і намагались ми здійснювати. Але поляки зрадили Урядові УНР, і зрадили нашій визвольній боротьбі. А самі ми вже не в силі вигнати московського окупанта з України. Не тільки Москва чи Польща заперечують Україні право бути вільною державою, але ціла Європа, навіть увесь світ мов би змовився проти нас. Україна змушена чекати іншої, кращої нагоди на своє визволення. А поки що тримайтесь купи братове, бо в гурті сила, а коли на цьому має бути й кінець нашої боротьби, пробуйте вирватись за кордон для дальшої боротьби іншими методами, а я вже нездатний ні до чого, зовсім погано почуваю себе, мабуть скоро доведеться розпрощатись і з білим світом. Щиро жалію, що не мав щастя в лицарському бою покласти свою голову на полі бою за Україну, як оце вертатися додому без перемоги над ворогом...» [4, с. 100–101].*

Спеціальної уваги потребує понятійний апарат мемуаристів. Так, багато хто з них застосовують епітет «ідейний» на означення окремих повстанців, або повстанського руху в окремих місцевостях. Як правило, «ідейними» військові УНР називали тих повстанців, що стояли на націонал-самостійницьких засадах. Звернімося до кількох сюжетів:

«Ідейним» Я. Гальчевський-Войнаровський називає отамана Карого: *«В ньому не було авантюрицтва, ексцентричних вибриків і т. зв. «отаманства». Він твердо підходив до справи боротьби за Україну, був безкорисним і з посвятою віддавав себе цілого, щоб вплинути на долю своєї поневоленої та плюндрованої Батьківщини» [1, с. 92–93].*

«Ідейність» повстанців часто протиставлялася дрібним, приватним, здобичницьким цілям: *«Отаман Шепель своїм спеціальним підходом до жидів і грабунків, не вмів утримати карности й попсував ідейних козаків» [1, с. 21].*

Квінтесенцією поняття ідейності повстанського руху можна вважати цей епізод: *«В повстанчих відділах був український елемент безсумнівно ідейний.*

Може були одиниці мало свідомі початково, та при постійній праці і впливі провідних одиниць і менше свідомі робилися ідеалістами й фанатиками боротьби за національну Україну. В постійній боротьбі ми стали людьми не з цього світу, а стояли понад людські пристрасті. На землі нічого не було такого, щоби нас до неї притягало: ні батьки, ні родина, ні багатство не могло нам заступити неба, куди наші душі рвались, бо там була ідея. Смерти ми не боялися, бо завсіди стояла вона перед нами. Свою смерть кожний із нас уявляв собі, як легкий перехід у інший, незваний нам світ, де буде вічний спокій, на який ми заслужили своїм бурхливим життям. Перехід повинен бути легким тому, що ми знали, за що вмираємо, що не один ворог поляг від кожного з нас. Нам легко було вмирати в бою, ми без страху заглядали смерті в очі. На землі не залишаємо нічого, чого б нам було шкода. У мене особисто – ні золота, ні річей не залишилося б. Ціле моє майно на мені, і з нього найціннішим була зброя. Ще залишалася б мати, однак вона хутко відійшла б з цього світу. Була дружина, але вона молода, без дітей, здібна до праці і без мене дала б собі раду.

Люди з таким наставленням є святі й страшні. Вони можуть бути пророками, войовниками, апостолами. В щоденному житті вони все бачать, гостро обсервують, передбачають майбутність. Прояви людського життя вони, як конденсатори, держать у своєму мозку й серці та дають непомильний осуд. Такі люди можуть проповідувати правди, незнані мільонам смертельників, бо їх чола й серця торкається Перст Божий, внаслідок чого в їх душах жевріє іскра нескертелности.

Я мав кількох таких фанатиків, до яких зараховую сот. Карабчевського, пор. Кохана і підхорунжого Василя Харка. До певної міри був таким сот. Погиба і сот. Ковбасюк» [2, с. 146–147].

Нерідко офіцери і старшини армії УНР таких «ідейних» повстанців вважали не лише особливо стійкими й запеклими, але й найбільшими мрійниками та ідеалістами, як, наприклад, повстанця Ільченка, якому Ю. Горліс-Горський дав таку характеристику: «По вечері, отаман з Чорнотою і Отаманенком ідуть до друкарні. Ми, удвох з Ільченком – йдемо перейтися. Виходимо на беріг. Тясмин, відбиваючи зорі, тихо поплескує, як поплескував і за часів Святослава та Хмельницького. Йдемо берегом розмовляючи, мимоволі прислухуючись до шелесту комишів у плавнях, хоч і знаємо, що дороги для ворога там нема. Ільченко – колишній «большевик»-коцуривець, минулого року, як командир куреня червоного Чигиринського полку бився з українською армією під Проскуровом і Волочиском. Хлоп твердий і рішучий. Як уроженець Чигирини – горячий патріот цього міста. Як «правдивий» українець – непоправний мрійник. Переконає мене, що столицю Української Держави – треба перенести із Києва до Чигирини, бо тут, власне – «пуп» України. Тясмин треба буде поглибити, щоби могли заходити пароплави із Дніпра. На Дорошенковій горі стоятиме величний палац уряду... Довколишні села стануть козацькими станицями з постійним родовим несенням військової служби на місці... У Мотриному монастирі буде школа козацьких старшин для цілої округи, тільки... черниць треба перевести на острів до Медведівського монастиря, а ченців із нього – до ліса» [3, с. 209].

Втім, можливо, саме таким ідеалістам селянський повстанський рух в Середньому Подніпров'ї завдячує своїм гаслом «Воля України, або смерть!». Безкомпромісну самостійницьку політичну платформу більшості повстанців констатують практично всі мемуаристи – професійні військові УНР. Особливо багато таких сюжетів зустрічаємо в Ю. Горліса-Горського: «Холодноярський повстанський комітет залишився надалі «повстанкомом» – «владою політичною» і... незалежною» [3, с. 193]; «...або ворога з України виженем, або вмерем чесною смертю за батьківщину» [3, с. 282].

У мемуарах М. Дорошенка звернено увагу на офіційний політичний курс повстанців Холодного Яру. Так автор наводить текст відозви Холодноярського повстанкому від 20 липня 1920 р., основну ідею якої відображає звертання: «Український Народе! В своїй хаті ти мусиш бути вільним і сам собі господар. Ми визнаємо, підтримуємо й будемо боронити 1-й Універсал, проголошений Урядом УНР 22-го січня 1918 року» [4, с. 69]. Остаточною метою боротьби повстанців, згідно тексту наведеної відозви, є здобуття суверенної, соборної та самостійної України.

М. Дорошенко зафіксував слова лідера повстанців с. Цвітне (нині – Кропивницька обл.) Дядюри в ході однієї з виправ 1920 р.: «Україна – це НАША (виділ. – М. Дорошенка – авт.) Батьківщина і вона мусить бути вільною і ні від кого незалежною. Царів уже нема, большевиків та своїх яничар нам не треба» [4, с. 70].

Аналогічну позицію, згідно тексту мемуарів М. Дорошенка, було висловлено новообраним головним отаманом Холодного Яру Іваном Гонтою (І. Лютим-Лютенком) наприкінці осені 1921 р. на повстанській нараді в с. Матвіївці (нині – Чигиринський район Черкаської області): «бо у нас з вами одна мета – соборна й Незалежна Українська Держава» [4, с. 161].

Великий інтерес викликає ставлення повсталих селян до теоретичної частини повстанського руху і випадки застосування понять «анархія» та «отаманщина». Як правило, вони вживаються у негативному розумінні, рідше – в нейтральному; нерідко – як синоніми.

Це видно із записів Ю. Горліса-Горського: «Приглядаюся до махновців... Звичайні собі добрі хлопці-катеринославці, одягнені на козацьку «моду». Нічого «анархістичного» в них не було, – нічогісенько, здається, з ідеї анархізму вони й не тямали. Говорили про селянську революцію, селянську самостійну Україну і вірили в щасливу зорю свого ватажка, як не кожний чернець у Бога» [3, с. 392].

Інший мемуарист – М. Дорошенко – поняття «анархія» в контексті повстанського руху використовує в двох тональностях: загалом нейтральній, коли йдеться про анархізм як суспільно-політичну ідеологію махновців та гостро-критичній, якщо йдеться про анархізм-безладдя, що принесли з собою більшовики. Промовистою є характеристика М. Дорошенком отамана М. Григор'єва: «За політичним переконанням чи ідеологічно наближався до Махна: себто до анархізму, або як пізніше виявилось до безвідповідальної отаманії з хворобливою манією провідника» [4, с. 22].

Особливої уваги потребує застосування повстанцями національної символіки – передовсім жовто-блакитної барви та урочистої пісні «Ще не вмерла Україна».

Так, нарада отаманів у с. Матвіївці завершилася традиційним для повстанців виконанням пісні «Ще не вмерла Україна» [4, с. 162]. Ю. Горліс-Горський на сторінках «Холодного Яру» відзначив, що повстанці називали цю пісню не інакше як «народним гімном» [4, с. 157], а Я. Гальчевський-Войнаровський називає її «українським національним гімном» [1, с. 98]. Навряд чи це можна назвати перебільшенням, адже в мемуарах чи не кожного офіцера, або старшини армії УНР, які були добре обізнаними з побутом повстанців Середнього Подніпров'я, зустрічаємо подібні сюжети. В усіх випадках звучання «Ще не вмерла Україна» створювало урочисту атмосферу: присутні мали встати, а виконання було, як правило, хоровим. Так, в Олександрії (нині – Кропивницької області) пісню, на прохання повстанців, виконував хор місцевої «Просвіти» [2, с. 57], а в містечку Турбів на Вінничині повстанцями для цього було запрошено оркестр [1, с. 98].

Жовто-блакитний прапор як самі мемуаристи, так і учасники повстанської боротьби, з якими їм доводилося взаємодіяти, одностайно асоціюють із самостійною Україною [4, с. 46].

Один з повстанських зборів описано Ю. Горлісом-Горським: «Шапки із шликами, червоні штани широкі, жупани сині... Прапор жовто-блакитний, а на ньому золотом вишито: «Хай живе самостійна Україна!»» [3, с. 373].

Високим ступенем саморефлексії відзначаються зафіксовані М. Дорошенком слова заарештованого більшовиками повстанця Архипа Бондаренка – двоюрідного брата отамана Миколи Кібця-Бондаренка – перед розстрілом: «Дорогі брати й сестри! Ви всі знаєте що нам буде. Ми дійсно дуже-дуже завинили перед своєю Батьківщиною тим, що не одностайно стали проти цієї ненависної комуни та не змели її з лиця української землі, щоб не довелося їй панувати над нами й вами» [4, с. 136].

Висновки. З огляду на вищесказане, можемо констатувати, що мемуари старшин та офіцерів армії УНР є цінним джерелом для вивчення політичної платформи селянського повстанського руху в роки Української національної революції. Абсолютна більшість повстанців, як свідчать мемуаристи, діяли на проукраїнській самостійницькій позиції, оперуючи в той же час вельми ефемерним для них поняттям соборності. Самими повстанцями поняття «ідейна боротьба» (самовіддана, жертвна, пасіонарна; націонал-самостійницького забарвлення) протиставлялася «анархії» та «отаманії» як явищам деструктивним. Привертають увагу часті згадки мемуаристів про використання повстанцями національної символіки – жовто-блакитного прапора та виконання урочистої пісні «Ще не вмерла Україна».

Список використаних джерел

1. Гальчевський-Войнаровський Я. Проти червоних окупантів / Я. Гальчевський-Войнаровський. – Ч. 1. – Краків : Українське Видавництво, 1941. – 205 с.

2. Гальчевський-Войнаровський Я. Проти червоних окупантів / Я. Гальчевський-Войнаровський. – Ч. 2. – Краків : Українське Видавництво, 1942. – 162 с.
3. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр / Ю. Горліс-Горський. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 432 с.
4. Дорошенко М. Стежками холодноярськими 1918–1923 рр. / М. Дорошенко. – Філадельфія, 1973. – 220 с.
5. Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920) / О. Доценко. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 375 с.
6. Дяченко П. Г. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР / Упоряд.: Р. Коваль. – К. : Стікс, 2010. – 448 с.
7. Левченко С. За волю і державу. Повість із визвольних змагань українського народу, 1918–1920 рр. / С. Левченко. – Лондон; Дарбі, 1966. – 494 с.
8. Лютий-Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру / І. Лютий-Лютенко. – Детройт, 1986. – 151 с.
9. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920) / Упоряд.: М. Ковальчук. – К. : Темпора, 2007. – 608 с.
10. Пиріг Р. Я. Мемуари сучасників як джерело з історії Української революції 1917–1921 років / Р. Я. Пиріг // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – Вип. 4. – С. 31–58.
11. Самійленко С. Дні слави / С. Самійленко. – Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1958. – 134 с.
12. Сім'янцев В. Роки козакування 1917–1923 / В. Сім'янцев. – Філадельфія, 1976. – 411 с.
13. Тютюнник Ю. Записки генерал-хорунжого / Ю. Тютюнник – К. : Книга Роду, 2008. – 312 с.
14. Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–1920 / Ю. Тютюнник. – Нью-Йорк : Видавництво Чарторійських, 1966. – 99 с.

References

1. Hal'chevs'kyu-Voynarovs'kyu Ya. Protu chervonykh okupantiv / Ya. Hal'chevs'kyu-Voynarovs'kyu. – Ch. 1. – Krakiv : Ukrayins'ke Vydavnytstvo, 1941. – 205 s.
2. Hal'chevs'kyu-Voynarovs'kyu Ya. Protu chervonykh okupantiv / Ya. Hal'chevs'kyu-Voynarovs'kyu. – Ch. 2. – Krakiv : Ukrayins'ke Vydavnytstvo, 1942. – 162 s.
3. Horlis-Hors'kyu Yu. Kholodnyy Yar / Yu. Horlis-Hors'kyu. – L'viv : SPOLOM, 2014. – 432 s.
4. Doroshenko M. Stezhkamy kholodnoyars'kymy 1918 – 1923 rr. / M. Doroshenko. – Filadel'fiya, 1973. – 220 s.
5. Dotsenko O. Zymovyy pokhid (6.XII.1919–6.V.1920) / O. Dotsenko. – K. : Vydavnytstvo imeni Oleny Telihi, 2001. – 375 s.
6. Dyachenko P. H. Chorni zaporozhtsi. Spomyny komandyrа 1-ho kinnoho polku Chornykh zaporozhtsiv Armiyi UNR / Uporyad.: R. Koval'. – K. : Stiks, 2010. – 448 s.
7. Levchenko S. Za volyu i derzhavu. Povist' iz vyzvol'nykh zmahan' ukrayins'koho narodu, 1918 – 1920 rr. / S. Levchenko. – London; Darbi, 1966. – 494 s.
8. Lyutyu-Lyutenko I. Vohon' z Kholodnoho Yaru / I. Lyutyu-Lyutenko. – Detroyt, 1986. – 151 s.
9. Omelyanovych-Pavlenko M. Spohady komandarma (1917–1920) / Uporyad.: M. Koval'chuk. – K. : Tempora, 2007. – 608 s.

10. Pyrih R. Ya. Memuary suchasnykiv yak dzherelo z istoriyi Ukrayins'koyi revolyutsiyi 1917–1921 rokiv / R. Ya. Pyrih // Problemy vyvchennya istoriyi Ukrayins'koyi revolyutsiyi 1917 – 1921 rokiv. – K. : Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2009. – Vyp. 4. – S. 31–58.
11. Samiyenko S. Dni slavy / S. Samiyenko. – N'yu-York : Ukrayins'ka Vil'na Akademiya Nauk, 1958. – 134 s.
12. Sim'yantsev V. Roky kozakuvannya 1917–1923 / V. Sim'yantsev. – Filadal'fiya, 1976. – 411 s.
13. Tyutyunyk Yu. Zapysky heneral-khorunzhoho / Yu. Tyutyunyk – K. : Knyha Rodu, 2008. – 312 s.
14. Tyutyunyk Yu. Zymovyy pokhid 1919 – 1920 / Yu. Tyutyunyk. – N'yu-York : Vydavnytstvo Chartoryys'kykh, 1966. – 99 s.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2017 р.

**Н. Н. Зозуля,
В. М. Лазуренко**

Свидетельства старшин и офицеров армии УНР о политических ориентациях повстанческого движения в Среднем Поднепровье в 1918 – нач. 1920-х гг.

Основываясь на свидетельствах очевидцев-мемуаристов в лице кадровых военных УНР, авторы освещают проблему политической ориентации повстанческого движения в период Украинской национальной революции. Доказано, что большинство повстанцев действительно занимали проукраинскую самостоятельную позицию, но в то же время не всегда речь шла об идеях соборности, что, скорее всего, было проявлением феномена множественного суверенитета.

Ключевые слова: мемуары, повстанческое движение, Украинская национальная революция, Среднее Поднепровье, политическая ориентация, самостоятельность, анархизм, отаманщина.

**N. M. Zozulya,
V. M. Lazurenko**

Evidences of sergeants and officers of the army of the Ukrainian People Republic on political orientations of rebel movement in the Middle Dnieper region in 1918 – early 1920's

Based on the testimonies of eyewitnesses-memoirists in the person of the Ukrainian People Republic's military personnel, the author highlights the problem of political orientation of rebel movement in the period of the Ukrainian national revolution. It is proved, that the majority of rebels really had a pro-Ukrainian independent position, but at the same time, it was not always the point about ideas of conciliarity, that, most likely, was a manifestation of the phenomenon of multiple sovereignty.

Key words: memoirs, rebel movement, Ukrainian national revolution, Middle Dnieper region, political orientation, independence, otamanshchina.